
IMAGINEA DIVINITĂȚII LA BLAGA

Ștefan Bolea

Abstract. Blaga's controversial theological work from 1940 belongs to a *Zeitgeist* dominated by vitalist philosophy and cultural studies that challenged the relationship between transcendence and immanence. His view would seem unappropriate in a general context dominated by Heidegger's onto-theology and its developments by a series of French philosophers, like Lévinas, Ricoeur or Blanchot. Nevertheless in the history of Romanian philosophy his contribution to the metaphysical reflection upon religion is important. Using its scientific and literary background, Blaga sketches the "biography" of a God-demon, which has a paradoxical and ambiguous behaviour. His main traits are totalitarian: control and censorship. After describing the image of this authoritarian God, especially in relationship with the post-modern philosophers, I have a proposed an original work hypothesis, that could test some aspects of Blaga's theory.

În "Diferențialele divine", Blaga construiește o teorie cosmologică originală, care trebuie judecată independent de experiență. Încercarea metafizică a filozofului român (datând din 1939-40) vine în contra-curentul filozofiei europene; dacă privim contextul contemporan, Heidegger, în cea de-a doua faza a gândirii sale, pregătește emanciparea de metafizică, anticipând deconstrucția derrideană, post-structuralismul lui Deleuze sau post-modernismul unui Lyotard. Cu toate acestea, opera lui Blaga aparține unui *Zeitgeist* vitalist, dominat de teorii științifice și de post-nietzscheanism.

În primul rând, stilul matur al lui Blaga este o combinație de metaforă și concept (un melanj de poezie și filozofie), care marchează o conștiință de modernitate târzie, inițiat fiind acest *trend* și acest salt de Schopenhauer, și definitiv consacrat de Nietzsche. Acest discurs dualist (în două registre: unul literar și altul filozofic), de două ori elocvent (plastic și bine fundamentat) este continuat de filozofi vitaliști (Spengler, Klages sau Simmel), care au influențat generația anilor '30 din România, cele mai notabile eforturi fiind cele ale lui Cioran ("Pe culmile disperării", "Schimbarea la față") sau Eliade (de exemplu trăirismul din "Huliganii"). A treia caracteristică a stilului blagian ar fi acea coerență și elocvență perfectă, care ar putea proveni din perspectivismul lui Ortega y Gasset. O complexitate (de genul vertijului conceptual) este enunțată prin concizie și simplitate matematică, fără ca autorul să cadă în reduccionism. Într-un rezumat, calitățile lui Blaga ar fi următoarele: cunoașterea limbii literare (aptitudinea sa de poet), capacitatea de a manevra două registre stilistice (fără a deveni supărător metaforic sau sensibil dogmatic) și matemizarea sa strălucită, care dă elocvență.

Pe scurt, cartea lui Blaga este o “poveste” (deci nu o micro-povestire fragmentară, care nu poate fi folosită drept sursă de legitimare) despre apetitul creaționist al Marelui Anonim, ce trebuie cenzurat pentru a nu degenera în teoanarhie. Un prim indiciu că eseul blagian concepe tocmai o detașare de teologie, este acest apofatism din conceptul divin: Dumnezeu nu mai este numit. Pentru el trebuie inventat un concept-mască, care să indice și să arate mai mult, fără a numi. Metafora folosită, stranie într-un discurs metafizic, are următoarea însemnătate: Dumnezeu a slujit, în întreaga istorie metafizic-teologică drept metonimie și justificare pentru dreptate, echilibru, lege, adevăr sau ființă. Renunțând la această linie de gândire, Blaga prin nenumirea (și resemnificarea) lui Dumnezeu prin Marele Anonim, ne explicitează o invalidare a conceptului de Dumnezeu. Metafora Marelui Anonim lărgeste sfera noțiunii de Dumnezeu (în care încapă melanjul dintre Dumnezeul justițiar din “Vechiul Testament” și Dumnezeul *philiei* din “Noul Testament”, dar și înțelepciunea buddhistă și islamică, fără a uita de tradiționalismul panteist care este reprezentat în drama “Zalmoxis”), până la elemente contrastante și gnostice (“Marele Anonim” este “Dumnezeul demon”). Propunerea blagiană de re-semnificare a divinului are o justificare contemporană cu cea a teologilor morții lui Dumnezeu.

Întâi, o primă caracterizare a Marelui Anonim; el reprezintă “un *tot unitar* de o maximă complexitate substanțială și structurală, o existență pe deplin autarhică, adică suficientă sieși” (p.28)*. Două caracteristici: complexitatea și autarhia, deocamdată suntem în orizontul teologiei clasice. În continuare, apar primele probleme: “[Marele Anonim] este... un generator de Dumnezei echivalenți. Marele Anonim ființează sub presiunea unei sarcini imanente lui, al cărui deznodământ natural ar fi o nesfârșită teogonie” (p. 29). Dacă Marele Anonim ar genera (în mod direct), satisfăcându-și apetitul creator, nu ar mai putea asigura hegemonia “sistemului”, al cărui centru este, pentru că Dumnezeii secunzi (copii de o complexitate sporită) i-ar amenința autoritatea. Astfel, posibilitățile lui reproductive sunt virtuale “câci din dezlănțuirea procesului reproductive ar rezulta fie alte *toturi divine*, adică tot atâtea sisteme autarhice care s-ar sustrage *pazei și controlului* (s.n.) central, fie sisteme egocentrice care ar încerca să se substituie întâiului și tuturor celorlalte. În amândouă cazurile s-ar declara, într-un fel sau altul, o gravă teoanarhie” (p.29-30).

Apare o a treia caracteristică a Marelui Anonim, implicită în textul blagian: pentru a-și păstra supremația, Dumnezeu este un organ de control. Relația Marelui Anonim cu virtualele “*toturi divine*” este o relație de putere. Divinitatea disprețuiește competiția sau concurența: dacă ar crea direct o clonă perfectă (de aceeași complexitate structurală și substanțială), ar putea pierde controlul absolut. Astfel, făcând o trimitere neconvențională la științele politice, avem un sistem cu un singur hegemon, care nu permite creșterea sau creația unui alt (virtual) hegemon. Ca să încheiem trimiterea, sistemul cu un singur hegemon este prin definiție instabil. Este o teoremă, pe

care o cunoștea printre alții și Eminescu, care în mitodrama sa epopeică “Decebal” repeta obsesiv “Păstrează Romei un rival...”

Mai departe: “Marele Anonim nu se va manifesta decât prin acte reproductive cu obiectivul minimalizat [din ambele puncte de vedere: substanțial și structural]... Un astfel de rezultat poate fi numit o *diferențială divină*” (p.30-34). Prin integrarea diferențialelor divine (deci prin creație indirectă) se va constitui lumea și ansamblul biologic, care va culmina cu apariția omului. Revenind la schițarea portretului Marelui Anonim, Blaga mai face un pas: “Voința Marelui Anonim nu este însă ca a omului, o facultate pozitiv-realizatoare, ci în primul rând o facultate în serviciul unei uriașe tăgăduiri” (p.38). A patra caracteristică a divinității blagiene este tocmai această cenzură.

Iată miza filozofului român: discursul său comunică în primul rând ruperea de teologia clasică. Mitul “genezei” este invalidat, și nu numai: filozofiile moderne ale alterității divine, din care îi numim pe Buber sau pe Levinas. Cu alte cuvinte, Dumnezeu nu mai este “tu”-ul fundamental pentru autenticul “eu” uman, pentru că subiectul uman nu mai este construit după tiparul “chipului și asemănării”. Diferențiala divină este o “structură virtuală absolut simplă” – prin integrarea mai multor diferențiale, ființa umană este creată, ea nemaivând apanajul “complexității” (decât relative) și al autarhiei. Această rupere de orizontul teologiei (și ontologiei) clasice ține de mai mulți factori: critica subiectului făcută de Stirner, disoluția nietzscheană a structurilor de subiectivitate, cât și “victoria” existențialismului din anii ’30. Prima și ultima insistă asupra elementului de stranietate (sau inumanitate) prezent în conceptul de sacru (“Fremdheit ist ein Kennezeichen des Heiligen” spunea Stirner, sau “alienitatea este un simbol al sacralului”), pe când Nietzsche (deslușit de Vattimo) spune fățiș: Dumnezeu este mort. Dumnezeu nu mai poate da structurile de identitate (eu=eu) subiectului. Astfel, Dumnezeu nu mai poate legitima. De unde distanța (sau chiar prăpastia) dintre subiectul supus imanenței și orizontul transcendent. În al doilea rând, un alt model al genezei este invalidat: cel plotinian, al divinității generoase care creează dintr-un preaplin. Divinitatea blagiană are dimpotrivă o voință “negativă”: ea își cenzurează apetența creaționistă. Facultatea sa de bază este una prohibitivă.

Astfel avem un tablou al divinității oarecum sumbru: ea este complexă, autarhică, manifestându-se prin control și cenzură. Într-o notă din adendă, Blaga sugerează plastic situația creatorului și cea a creaturii: “Pentru a zădărnici infinita teogonie și consecințele ei, anarhia, Dumnezeu își anulează voit posibilitățile generatoare. Oricare din ordinele existențiale ale lumii, cu nenumăratele ei forme, tipare, nu este decât un Dumnezeu mutilat. Omul este un Dumnezeu infinit mutilat; tot așa, toate ființele sunt Dumnezei în diversă măsură mutilați, *in statu nascendi*. Suma “integrată” a dumnezeilor mutilați este “lumea”. Orice creație este un act de maximă mutilare” (p.164). Această critică a “stării” creaturii se bazează pe un

principiu paroxistic, cel al creației care distruge. Mai corect spus, al creației controlate și cenzurate: creatura “mutilată” fiind în disanalogie de “chipul și asemănarea” divinității.

Și acum, în încheiere, o ipoteză cosmologică. Piesa de rezistență a “Diferențialelor divine” este “portretul” divinității blagiene; în primul rand, conceptul de Dumnezeu este resemnificat sugestiv în metafora Marelui Anonim, pentru a comunica ruperea de conceptele tradiției teologice, în al doilea rând, după cum am arătat, divinitatea blagiană are două manifestări esențiale: controlul și cenzura. Ambele folosesc la prevenirea/prohibiția teoanarhiei. Cred că am putea găsi o confirmare metafizică a cosmologiei blagiene, dacă am imagina (din punct de vedere științific, cibernetic, artistic sau metafizic) o situație de teoanarhie. Cu alte cuvinte, dacă am construi filozofic imaginea unei “copii” generate, scăpate de sub controlul și cenzura creaționistă a Marelui Anonim. Am avea o replică și o adendă la sistemul blagian, care ar da o notă de complexitate situației de hegemonie ilustrată de Blaga. Poate doar un simulator virtual (construit în spiritul teoriei numerelor, al jocurilor de limbaj și al calculului probabilistic) ar fi în stare să imagineze o situație de teoanarhie. Astfel, ar fi interesant de anticipat ce consecințe ar avea acea situație (de sistem cu doi hegemoni) pentru dinamica și evoluția “creaturii”.

* LUCIAN BLAGA, *Trilogia cosmologică, Diferențialele divine, Humanitas, București, 1997*